

SEMÎ'

(السميع)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "işitmek, duymak, bir dileği kabul etmek, anlamak; duyurmak" mânalarındaki sem' kökünden türeyen semî "işiten" demektir. Allah'a nisbet edildiğinde "işitilmeye konu teşkil eden her şeyi işiten" diye açıklanır. Allah'ın işitmesi kulak gibi bir organa veya araca bağlı değildir (İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "sm'" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "sm'" md.). Sem' kavramı sekiz âyette zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilmiş olup bunların ikisinde "işittirmek, duyurmak" anlamında "if'âl" kalıbı, bir âyette, "O'nun işitmesi şâyân-ı hayrettir" anlamıyla (el-Kehf 18/26) taaccüb fiili kullanılmıştır. Beş âyette "ca'l" (yaratmak, yapmak) yardımcı fiiliyle Cenâb-ı Hak'ın insanlara işitme duyusu ve organı lutfettiği, beş yerde de kişilerin işitme yeteneklerine O'nun hâkim olduğu, dilediğinde bu yetenekleri iptal edeceği belirtilmiştir. Semî ismi kırk altı âyette Allah'a izâfe edilmiş olup bunların otuz ikisi alîm, on biri basîr, biri karîb isimlerinden önce zikredilmiş, iki âyette de "semîu'd-duâ" (duayı işiten, kabul eden) şeklinde kullanılmıştır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "sm'" md.).

Semî esmâ-i hüsnâ hadisinin hem İbn Mâce hem Tirmizî rivayetinde yer almış ("Du'â", 10; "Da'avât", 82), ayrıca Buhârî ve Müslim tarafından nakledilmiştir ("Da'avât", 5; "Zikir", 44). Sem' kavramı çeşitli hadislerde Allah'a nisbet edilmiştir. Namazda rûkûdan doğrulma sırasında okunan, "Semiallâhü li-men hamideh" (Allah kendisine övgü ve senâda bulunan kimsenin bu ibadetini kabul eder) cümlesi *Kütüb-i Sitte*'de yer almaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "sm'" md.). Hz. Peygamber'in şu duasında da sem' kavramı "kabul etmek" mânasıyla Allah'a nisbet edilmiştir: "Allahım! Ürpermeyen kalpten, kabul olunmayan duadan, doymayan nefisten ve fayda sağlamayan bilgiden, özellikle bu dört şeyden sana sığınırım" (İbn Mâce, "Mu'kaddime", 23; Tirmizî, "Da'avât", 68; Nesâî, "İstî'âze", 64).

Kaynaklarda, kelime türü bakımından sıfat grubuna giren semîin yine sıfat olan ve İbn Mâce rivayetinde ("Du'â", 10) Allah'a nisbet edilen sâmî'den daha zen-gin bir anlam taşıdığına dikkat çekilir ve üç mânası üzerinde durulur. Birincisi Allah'ın zâtıyla kaim işiticilik olup işitilecek şeylerin kendisine gizli kalmadığı zâtın

ezelî sıfatını teşkil eder; basîr, alîm, kadîr gibi. Bu anlamda semî için ilgi alanı (ta'alluk) düşünmeye gerek yoktur. Bu ilâhî isim veya sıfat karşısında gizli ile âşikâr, konuşma hali ile sükût hali eşittir, çünkü Allah'ın işitmesi kulak vb. vasıtalara bağlı değildir. Allah gece karanlığında büyük bir kayanın üzerindeki siyah karıncanın kırmıldayışını duyar (Gazzâlî, s. 96). Semîin ikinci anlamı "işittiren" demek olup burada mutlakla bir ilgi alanı (işitilecek şey) söz konusudur. Kur'ân-ı Kerim'de sem' kavramının kullanılmasında bu mâna Allah'a izâfe edilmiştir (el-Enfâl 8/23). Üçüncü anlamı "dilek ve niyazları kabul eden" şeklindedir. Bu mâna Kur'an ve hadis metinlerinde yer alan sem' kavramlarının bir kısmında görülmektedir (Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, s. 75-76; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, vr. 65^b).

Bir görüşüyle Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'nin de içinde yer aldığı, çoğu Mu'tezilî olan âlimler semî ismini alîm ismine irca etmişlerdir. Ancak Fahreddin er-Râzî'nin de belirttiği gibi (*Levâmî'u'l-beyyinât*, s. 246) bu durumda otuz iki âyette semî-alîm isimleri bir arada zikredilmezdi (bk. SEM'). Semî'den sonra alîm isminin getirilmesi Cenâb-ı Hak'ın işittiği şeylerin mahiyetini iyi bildiğine ve gereğinin neden ibaret bulunduğuna hususuna hakıyla vâkif olduğuna işaret etmektedir. İşitme ile görme duyularının bilgi sağladığı doğrudur. Ancak bir şeyin görülerek ve duyularak bilinmesi insan psikolojisi açısından bunlar olmasızın bilinmesinden çok daha önemli ve etkileyicidir. Naslarda tekrar edilen sem'-semî isim ve sıfatı tamamiyle insanın davranışlarına yön vermeyi amaçlamaktadır. Semî isminin açıklanmasında tasavvufî yaklaşıma da yer veren Kuşeyrî, işitme ve görme yeteneklerini meşrû olmayan şeylerden koruyan kimsesi Allah'ın seveceğini ve bu duyularını doğru yolda kullanmasına yardımcı olacağı belirtir. Yine onun yaklaşımına göre kul kendisine yapılan haksız isnatları mevlâsının işittiğinin bilincini taşırsa karşılık vermekten vazgeçer; çünkü Allah'ın iftiraya uğramış kimseye yardımcı olması o kişinin kendi girişimlerinden çok daha etkilidir (*et-Tahbîr fi't-tezkîr*, s. 49-50). Semî isminin genellikle zâtî-sübûtî sıfatlar arasında yer aldığı kabul edilir, ancak "işittiren" mânasına alındığı takdirde fiilî sıfatlar grubuna dahil olur. Semîin basîr ile muhteva paralelliği, alîm ve habîr ile de kısmen anlam yakınlığı bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *İştikâku esmâ'illâh* (nşr. Abdülhüseyin el-Mübârek), Beyrut 1406/1986, s.

75-76; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 59-60; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî* (nşr. Mahmûd M. el-Hudayrî), Kahire, ts. (ed-Dârü'l-Mısriyye), V, 241-242; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-sıfât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 121^b-123^b; Kuşeyrî, *et-Tahbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 49-50; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazlüh), s. 96; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-akşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 65^b-66^a; Fahreddin er-Râzî, *Levâmî'u'l-beyyinât* (nşr. Tâhâ Abdürrâûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 246.



BEKİR TOPALOĞLU

SEMÎN el-HALEBÎ

(سمين الحلبى)

Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim) el-Halebî (ö. 756/1355)

Kıraat, tefsir ve nahiv âlimi.

Halep'te doğdu, çocukluk dönemini ve muhtemelen gençlik yıllarının bir kısmını burada geçirdi. Uzun yıllar Mısır'da yaşamasına ve Mısır nisbesiyle de anılmasına rağmen Semîn el-Halebî diye şöhret kazanmasından hareketle "Semîn" (besili, şişman) lakabının ona Halep'te bulunduğu dönemde ve iri yapılı olduğu için verilmiş olabileceği ileri sürülmüştür. İbnü'l-İmâd kendisini İbnü's-Semîn diye kaydediyorsa da bunun doğru olmadığı belirtilmiş, İbnü's-Semîn Ahmed b. Ali el-Bağdâdî ile karıştırılmış olabileceğine dikkat çekilmiştir (*Umdetü'l-huffâz*, neşredenin girişi, I, 23-24). Semîn'in Halep'teki eğitim dönemi hakkında bilgi bulunmamakta ve bilinmeyen bir tarihte Mısır'a gittiği kaydedilmektedir. Semîn Mısır'da ilim çevrelerini dolaştı; Ebû Hayyân el-Endelüsî'den nahiv ilminde faydalandı ve bu alanda temayüz etti. Takıyyüddin es-Sâîğ diye tanınan Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed'den kıraat tahsil etti. Ayrıca İskenderiye'de Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm el-Aşşâb'dan bazı kıraat vecihlerini öğrendi ve bu ilimde önde gelen âlimler arasında yer aldı. Kahire'de önce İbn Tolun Camii'nde, daha sonra İmâm Şâfiî Camii'nde talebe yetişti. Bir müddet kadılık görevine vekâlet etti ve vakıfların idaresiyle görevlendirildi. Şâfiî mezhebine mensup olan, fakih, nahiv ve kıraat âlimi, edip gibi ifadelerle değerlendirilen Semîn (İbn Hacer, I, 340) Cemâziyelâhir 756'da (Haziran-Temmuz 1355) Kahire'de vefat etti. Aynı yılın şâban (ağustos) ayında öldüğü de kaydedilmiştir.



Semîn el-Halebî'nin kendisi el yazısıyla *ed-Dürü'l-maşûn fi 'ulûmî'l-ittibâ'î'l-meknûn* adlı eserinin VI. cildinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 115)

Eserleri. 1. *et-Tefsîrû'l-kebir*. Takıyyüddin İbn Kâdî Şühbe'nin (ö. 851/1448) geniş bir tefsir olup az sayıda varaklarının kaldığını belirttiği, İbn Hacer'in ise (ö. 852/1449) yirmi ciltlik müellif hattı nüshasını gördüğünü söylediği eser günümüze ulaşmış ve bilinmemektedir. 2. *el-Kavülü'l-vecîz fi ahkâmî'l-kitâbî'l-azîz*. Müellif hattıyla yazılmış bir nüshasının Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (nr. 261), sondan eksek bir nüshasının da Ezher Kütüphanesi'nde (nr. 1359) kayıtlı olduğu belirtilmiştir. 3. *ed-Dürü'l-maşûn fi 'ulûmî'l-ittibâ'î'l-meknûn*. Kur'an'ın i'râbına dair olan eserin ilk dört cildi üzerinde (Mâide sûresinin sonuna kadar) Ahmed Muhammed el-Harrât doktora çalışması yapmış (1397/1977, Kahire Üniversitesi), daha sonra tamamını son cildi fihrist olmak üzere on bir cilt halinde yayımlamıştır (Dimaşk 1406-1415/1986-1994). *Keşfü'z-zunûn*'daki değerlendirmeye göre eser konusunda yazılanların en önemlisi olup telifinde Ebû Hayyân'ın *el-Bahrü'l-mühîl*'inden geniş ölçüde istifade edilmiş, hatta onun özeti olduğu ileri sürülmüşse de müellif eserde birçok konuyu tartışmış ve bazı yerlerde hocasına ağır eleştiriler yönelmiştir. Bu eleştiriler Bedreddin el-Gazzî ile Kınalızâde Ali Çelebi arasında tartışma konusu olmuş ve Gazzî, Semîn'in hocasına yaptığı

eleştirilere cevap vermek için *ed-Dürü's-semîn fi'l-münâkaşati beyne Ebî Hayyân ve's-Semîn* adlı bir eser kaleme almıştır (*DiA*, XIII, 538). Kınalızâde de buna karşılık Semîn'in hocasına yönelik eleştirilerini savunan *Risâle fi'l-muhâkemeye beyne Ebî Hayyân ve tilmizihî fi't-tefsîr* başlıklı bir risâle yazmıştır. Bu risâlenin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı olduğu gibi (Mihrîşah, nr. 39/3) *el-Mu'hâkemât el-'aliyye fi ebhâsî'r-rağaviyye fi i'râbi ha'zî'l-âyi'l-Kur'âniyye* adlı diğer bir nüshası da aynı kütüphanede (Esad Efendi, nr. 3556/1) kayıtlıdır (Aksoy, s. 37). Cemâl Ka'vâr Semîn'in, hocası Ebû Hayyân'a ve diğer nahiv âlimlerine karşı eserinde cüretkâr ve incitici ifadeler kullandığını, kıraat konusunda Ali b. Hüseyin Zeynelâbidin, Muhammed Bâkır ve Ca'fer es-Sâdik gibi imamlardan nakiller yapmasını delil göstererek Şii eğilime sahip olduğunu, mantığa aykırı bazı iddialar ortaya attığını ileri sürmüştür. *ed-Dürü'l-maşûn* üzerinde yüksek lisans tezi hazırlayan İsb b. Nâsir ed-Deribî eserin kaynak bakımından çok zengin olduğunu, Semîn'in bu çalışmasında hocasından bağımsız davrandığını, yer yer ona sert eleştiriler yönelttiğini, kıraatler konusunda önemli bir kaynak olmakla birlikte bazı kıraat vecihlerini eleştirdiğini ve daha sonra yazılan pek çok

tefsirde ondan yararlandığını belirtmiştir. 4. *Şerhu't-Teshîl*. İbn Mâlik'in *Teshîlü'l-Fevâ'id ve tekmilü'l-makâşid* adlı eserinin şerhi olup günümüze intikal edip etmediği bilinmemektedir. 5. *el-'İkdü'n-naqid fi şerhi'l-Kaşid*. Şâtıbî'nin *Hırzû'l-emânî ve vehû'l-tehânî* adlı manzum eserinin şerhi olup bir nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (nr. 44), diğer bir nüshası San'a'da el-Câmiu'l-kebir'de (nr. 1566, 479 varak) bulunmaktadır. 6. *'Umdetü'l-huffâz fi tefsiri eşrefi'l-elfâz*. Garîbû'l-Kur'an konusunda yazılanların en geniş kabul edilen eserde kelimelerin önce kök harfleri kaydedilmiş, ardından kelime veya terkibiş lughat ve tefsiri mânaları açıklanmıştır. Kıraat farklılıklarına kısaca işaret edilen eserde yer yer fıkıh ve kelâm konularına değinilmiştir (nşr. Muhammed Altuncı, I-IV, Beyrut 1414/1993). 7. *el-Ec-vibe 'alâ sü'âli Ebî Hayyân* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3673/18). 8. *Kitâbü'n-Nahvi ve'l-i'râb*. 9. *Şerhu Kaşideti'n-Nâbiğa*. Kaynaklarda yer almayan son iki eserin *'Umdetü'l-huffâz*'da zikredildiği ve onlara atıflarda bulunduğu tesbit edilmiştir (Aslan, sy. 11 [1993], s. 116).

BİBLİYOGRAFYA :

Semîn el-Halebî, *ed-Dürü'l-maşûn fi 'ulûmî'l-ittibâ'î'l-meknûn* (nşr. Ahmed Muhammed el-Harrât), Dimaşk 1986, neşredenin girişi, I, 13-19; a.m.f., *'Umdetü'l-huffâz fi tefsiri eşrefi'l-elfâz* (nşr. Muhammed Altuncı), Beyrut 1414/1993, neşredenin girişi, I, 23-28; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 152; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, III, 18-19; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 339-340; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, I, 100; *Keşfü'z-zunûn*, I, 122-123; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 179; Hasan Aksoy, *Kınalızade Ali Çelebi: Hayatı, İlimi ve Edebî Şahsiyeti, Arapça Eserlerinin İstanbul Kütüphanelerinde Mevcut Yazma Nüshaları* (mezuniyet tezi, 1976), İÜ Ed. Fak. Arap ve Fars Dilleri ve Edebiyatları bölümü, s. 37; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'an, mahtûtâtü'l-kur'ânî* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1987, I, 281; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-Kur'an, mahtûtâtü'l-tefsîr ve 'ulûmü'hl* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1989, I, 415-416; *Mu'cemü'l-mahtûtâti'l-mecvûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâtu'l* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], I, 256-257; Cemâl Ka'vâr, "Mahtûtü'd-Dürri'l-maşûn fi 'ilmi'l-ittibâ'î'l-meknûn İb's-Semîn el-Halebî", *el-Kermil*, sy. 8, Hayfa 1987, s. 169-193; Şükrü Aslan, "es-Semîn ve Garîbû'l-Kur'an'ındaki Metodu", *EA'İFD*, sy. 11 (1993), s. 111-121; sy. 12 (1995), s. 49-79; Fatih Çolak – Cemil Akpınar, "Gazzî, Bedreddin", *DiA*, XIII, 538.

ABDÜLAZİZ HATİF

SEMİNİ

(bk. ABDÜLAZİZ es-SEMİNİ).